

Os nomes importan

Fina Casalderrey

Si, dende cativa souben que os nomes importan. Os antropónimos son o noso primeiro sinal de identidade dende a Prehistoria. E dado que son outras persoas quen o escollen por nós no momento en que nacemos, indefensos para decidir, en canto tomamos conciencia de que esa palabra permanece pegada á nosa pel coma un órgano máis, non sempre nos satisfai a elección.

A min mesma, de cativa, chamáronme polo hipocorístico *Finita* —que non *Finiña*, malia criarme nun ambiente galegofalante— e a medida que fun medrando convertínme en *Fina*, aínda que no Rexistro Civil e na partida de bautismo —ambas as opcións obrigadas daquela— aparezo como *Josefa Casalderrey Fraga*. Moitos anos despois, cando se nos permitiu facelo, mudei o nome de pía por *Xosefa*; galeguiceino como un xesto reivindicativo a favor da lingua.

Volvendo á infancia, daquela, como saben, non se permitía que nos rexistrasen como *Pepa*, *Fina*, *Lola*... E a min o nome que me puxeran mancábame coma unha pedra nun zapato. Miña avoa paterna era *Josefa*, meu avó, *José*, meu pai *José* e eu *Josefa*. Cando moitos anos máis tarde, liberada dos prexuízos, souben daquela canción infantil que popularizou Rosa León, “José se llamaba el padre, Josefa la mujer y tenían un hijito que se llamaba José”, sorrín lembrando a miña propia biografía. Aclaro que non era que non sentise afecto por todos eles e en especial polo meu aínda anhelado pai, tratábase de que *Josefa*, sen dúbida, era propio de “vella” e eu non quería converterme automaticamente nunha delas por mor do nome. De feito, varias anciás da veciñanza chamábanse así. Cando non me quedaba máis remedio que pronuncialo nalgún momento de certo protocolo, facíao cun premeditado e inintelixible balbucido e con moita máis contundencia vocalizaba os apelidos: “Ammm Casalderrey Fraga”. Sentíame estraña, tiña a sensación de que me estaba a transformar noutra persoa que non era eu.

Por suposto, se eu, que coleccionaba cromos das películas de Marisol, soubese que o verdadeiro nome da nena actriz-cantante era *Josefa Flores González*, *Pepa Flores*, quizais o aceptase doutro xeito.

E nos tempos das primeiras rebeldías adolescentes fun *Pichy*, con *y*, igual que a miña amiga Mª Dolores, quen tamén ocultaba o seu nome de pía por razóns semellantes, foi *Saske*, con *k*, parecíannos máis snob, de máis prestixio, coma se mudar o nome nos fixese ascender de clase social. Menos mal que os hipocorísticos, *Fina* e *Loli*, suavizaban os nosos arcaicos antropónimos.

Non son poucas as persoas que mudaron o nome en canto tiveron oportunidade. Outras —quizais agora menos—, disimúlano cun hipocorístico ou utilízanlo exclusivamente nos documentos onde é ineludible e para todas as relacións usan un antropónimo escollido voluntariamente que é, ademais, co que se identifican e co que as coñecen na veciñanza; diso saben moito os carteiros e carteiras que reparten a correspondencia polas aldeas. Eu descubrín, poño por caso, que miña tía Esmeralda se chamaba *Victoria* —co *c* por razóns obvias do franquismo— o día en que o lin na necrolóxica. Na partida de bautismo aparecía como *Esmeralda*, e no Rexistro Civil como *Victoria*. Souben, logo, que dese xeito pretendían contentar á madriña e ao seu pai. Eu mesma fun testemuña dunha anécdota rexoubreira sobre un caso semellante. Miña sogra tiña que asinar un documento oficial e consultou co seu cónxuxe: “Poño *Regina* ou *Hermelinda*?”, ao que meu sogro lle respondeu con contundencia “Ti chámaste *Regina*, *Hermelinda*!” Aínda hoxe me pregunto, en ambos os dous casos, Esmeralda e Hermelinda, cal era o seu “verdadeiro” nome...

Non son filóloga, porén coído que furgar nos motivos que nos empuxan a escoller uns nomes ou outros, nunhas épocas e noutras para os nosos descendentes, e que nos fan rexeitalos ou aceptalos de bo grado, son tan variados —os afectos, os compromisos, o parentesco, o santoral dese día, a emigración, os ídolos...— que darían para apaixonantes teses. Diso saben moito Ana Boullón e Luz Méndez, coordinadoras destas xornadas.

E si, os nomes importan, importan na vida real e, como consecuencia, na literatura.

De feito, contan que Patricia Highsmith, escritora estadounidense do século xx, famosa polas súas novelas de suspense, enviou un manuscrito a un editor, despois de que tres amigas loasen o seu orixinal, dicindo que era “real coma a vida mesma”. Enténdese que as estupendas referencias previas e a lectura posterior fixeron que o editor se animase a publicar o orixinal. Daquela, a autora, suponse que entusiasmada pola publicación, cambiou os nomes dos personaxes

varias veces ata que o editor rematou por rexeitar a novela porque perdera credibilidade (Arciniegas 2012).

Cando leo unha novela, agradezo que me faga viaxar ata onde acontecen os feitos. Poño por caso, ao ler *Neve*, do escritor turco Orhan Pamuk, agradeceín que me levase a aquela paisaxe oriental de inverno e a aquel ambiente islámico da remota Kars na periferia turca (Ipek, Muhtar, o seu exmarido, Saadettin Efendi, Zaim, Lazuli...). Neste caso, aínda que me custe máis retelos, ou se me vaian antes da cabeza, a idea que me queda é que estiven alí e sentín a respiración dos personaxes, o frío intenso na pel... Se lles puxesen *Manolo* ou *Pepe*, serían menos cribles, aínda que me facilitasen o non ter que volver atrás máis dunha vez a comprobar quen é quen. Pola contra, cando dou con nomes “raros” para os que non atopo xustificación, sinto que me estorban.

Os nomes importan...

Ata os nomes que escollemos para que conste a nosa autoría nos libros son resultado dunha escolla intencionada: María de los Ángeles Alfaya Bernárdez asina como *An Alfaya*, María Pilar Jiménez Aleixandre, como *Marilar Aleixandre* e, indo un chisco máis lonxe no tempo e no mapa, Ricardo Eliécer Neftalí Reyes Basoalto é o nome real do poeta chileno *Pablo Neruda*.

Por veces esta escolla responde a unha moi premeditada estratexia de mercado ao considerar que un libro terá unha maior acollida ocultando a verdadeira identidade. Tal foi o caso de Katherine Kressmann, escritora estadounidense coñecida sobre todo pola súa breve e marabillosa novela epistolar *Enderezo descoñecido* (1938) que fala do veneno do nazismo. Esta autora ocultou o nome de pía coa intención de garantir, así, un maior éxito para as súas novelas, dado que marido e editor consideraban que era demasiado dura para ser escrita por unha muller. Escolleu, pois, o seu apelido e o do seu marido Elliot Taylor e fíxose chamar *Kressmann Taylor*. Durante un tempo pensaron que era un home.

Mesmo me pregunto que é o que nos fai saltar todas as normas á hora de escoller o nome co que queremos que nos identifiquen. Estou a pensar, por exemplo, no cocíneiro de moda Dabiz Muñoz. A procura das respostas déixollela ás persoas que investigan neste campo, a min só se me ocorre que, quizais, aproveitan esta transgresión, ou rebeldía, para sinalarse como seres únicos...

Restrinxíndome aos criterios que utiliceí para decidir os nomes dos personaxes que aparecen na miña literatura, son moi variados:

En *Mutacións xenéticas* (1991) —escrito a comezos dos oitenta— o protagonista chámase *Hadrián*, con *h*. Pretendía que se notase que era galego, cando aínda estabamos nós a recuperalo.

Na maioría dos meus libros, os nomes escollidos non teñen máis significado ca tentar que sexan cribles coas connotacións asociadas á verosimilitude, pero perfectamente poderían ser outros: Isha, con *h* intercalado, de *Isha, nacida do corazón* (2006), chámase así porque veu da India. Halima d’*A Pomba e o Degolado* (2007) é marroquí, tampouco non quería quedar no tópico de Fátima, amais de haber no noso país moitas Fátimas galegas. Nalgún caso concreto busquei que fosen eufónicos para o meu oído: *Alba* púxenlle a esa nena enigmática e leda coma un ramallo de amenceres que vive soa en *Un misterio na mochila de Alba* (2005). *Cosme* de *Lúas de nácara* (2003) é un nome que vai pronunciar un dos personaxes da historia coma quen lle acaba de ser revelado un gran segredo e cae na conta de quen é el: “Cosme!”

Outras veces teñen unha maior significación. En *Hoxe sóbrame o corazón* (2015), o propio nome escollido é o que constrúe o relato. Aquí o protagonista, “casualmente”, chámase *Miguel Hernández* coma o poeta de Orihuela. Trátase dun ancián que quedou practicamente cego. Na súa biblioteca persoal ten toda a obra do poeta maldito para o réxime e pídelle á cuidadora, migrante hispanoamericana, que lle lea eses poemas. Ela, convencida de que son da súa autoría, admírao profundamente...

En *Ás de mosca para Anxo* (1998), a Estrela, unha nena con diferentes capacidades, non se lle ocorrería preguntar a Anxo se tiña ás de voar, se o seu nome fose outro... E ela chámase *Estrela* porque malia as súas limitacións intelectuais é quen de brillar no medio dos seus compañeiros e compañeiras.

En *Dúas letras* (2012), unha historia sobre a emigración nos anos cincuenta do pasado século, a nai, xa velliña, recibe unha carta do fillo, en castelán, como adoitaban facer (2012, pp. 17-21):

Pues queridísima madre, por aquí las cosas no nos van demasiado bien.

[...]

Nosotros aún seguimos empeñados, después de tantos años con don Raúl por el precio del billete para venir acá y no es fácil deshacerse de la deuda porque los intereses son cada vez más altos y los salarios son lo que son y dan para lo que dan.

[...] A la espera de la suya, reciba el más sentido de los abrazos de su hijo Miguel, que la venera.

Miguel Louro

Mi señora y Miguelito también le mandan abrazos.

Este Miguel é outro fracasado da emigración, coma o pai do Migueliño de Castelao (1929).

En *Historia da bicicleta dun home lagarto* (2014) o protagonista ten oito anos e “un nome máis grande ca un edificio de trinta plantas. Chámase Mundo...”. Ambientada nos anos previos á guerra civil, Mundo faise amigo dun traballador de telefonía que estaba a levantar postes e cables. A amizade comeza por coñeceren os seus respectivos nomes (2014, p. 21):

Pero aquel home tiña ganas de falar:

—Son Camilo, celador de telefonía.

A Mundo aquilo sooulle rimbombante, coma se dixese “Son Camilo, emperador de Vilagarcía.” E limitouse a contestarlle:

—Eu son Mundo.

—Vaia... O teu nome é inmenso!

Máis adiante aclárase a razón de que Antonio, o pai de Mundo, non adoitase poñer nome aos animais do seu rabaño, incidindo na transcendencia que supoñería (2014, p. 43):

Só Loto e Canela tiñan nome propio. E Pescozo Ferido, a ovella atacada polos lobos.

Antonio nunca quixo poñerlle un nome a cada ovella nin a cada cabra. E chamarlles Unha, Dúas, Tres, Catro... ata Dúas Mil, sería feo e aburridísimo. Decía que, se logo tiña que vendelas, non sentiría tanta mágoa.

—Saber o nome de todas as miñas ovellas e de todas as miñas cabras tecería entre elas e mais eu un fío de afectos aínda maior —aseguraba o pai de Mundo—. Os nomes son demasiado importantes! Acaso non sabes por que razón te quero tanto?

—Porque me chamo Mundo!

—Pois iso.

Pero os golpistas, ademais de levar preso a Antonio, o pastor, reducíronlles considerablemente o rabaño ao neno e á súa nai (2014, p. 54):

Como o rabaño agora era moito máis pequeno, Mundo decidira poñerlles nomes a todos os animais para que soubesen que eran moi importantes para el. As palabras máis bonitas que oíra eran os nomes que escollía.

Cada cabra e cada ovella, igual que cada cabuxo e cada año tiña o seu nome propio. Así, ademais de Catedral, estaban: Vagalume, Lúa Chea, Branquiña, Bicicleta, Telefonía, Torre Branca, Poste, Campanario, Celador, Casa Azul, Queixo Fresco, Papoula...

Por afecto, Mundo escollera para os seus animais os mellores nomes, e por afecto escollín eu a David como protagonista d’*O misterio dos fillos de Lúa* (1995) ou a Noema como protagonista d’*O Estanque dos parrulos pobres* (1996), o meu sobriño e a miña sobriña. Por certo, neste último todo un capítulo xira arredor do nome da protagonista. Tamén para ela é importante (1996, pp. 31-33):

Ah! Xa non me lembraba de o dicir. Chámome Noema Afonso. A min tamén me gustaba Pili Canosa, igual ca a miña mellor amiga. É tan amiga, tan amiga, que case é a miña curmá.

—Por que non me puxestes Pili Canosa? —pregunteille un día a meus pais.

—Non puido ser porque ese apelido non é noso —explicoume papá.

—Seguro que se llo pedise a Pili Canosa, prestaríamo. É moi boa.

[...]

Chámome Noema porque cando ía nacer, que era cando estaba na barriga de mamá esperando, meu pai atopou o meu nome nun libro gordísimo que se chama Biblia. Eu xa sei ler e papá ensinoume o sitio onde vén, e aprendino de memoria. É así: “Noema, neta de Matusael”, e xa está. A señora da farmacia dixo que Noema fora unha xudía moi famosa, eu non sei...

Esta é a historia do meu nome. Vaia!, é un anaco da historia do meu nome.

En *Un día de caca e vaca* (2006), Álex chama ao seu pai e á súa nai polos nomes de pía. Estes nomes, ambiguos, foron escollidos premeditadamente para non indicar o xénero dos seus posuidores. A intención foi poñer a proba os prexuízos de lectores e lectoras á hora de imaxinar quen é quen (2006, p. 6):

Gústame estar na carpintería de Cruz e ver como corta a madeira e fai mobles. A min fíxome un barco, un coche antigo... Eu tamén vou ter unha carpintería! Andrea queda na casa para coidarme. Pero agora medrei e, despois de estender a roupa, toca o violín. Vai volver á súa orquestra.

—As túas mans naceron para o violín —dille Cruz.

—E para fregar pratos —ri Andrea.

E, despois dunha excursión chea de aventuras e sustos, a historia remata así (2006, p. 28):

Chegamos de volta. Eu adoecía por ver a papá e a mamá. Estábaseme acabando a aperta!
Quería contarlles tantas cousas!

—Andrea, Cruz, estou aquí! —gritei.

Esquecinme de vos dicir que Andrea, o violinista, é meu pai; e Cruz, a carpinteira, é miña nai... Pero xa o sabiades, non? Ah, e eu son Alexandra, a súa filla, claro!

En *A lagoa das nenas mudas* (2007), Amina Nwapa chegou de Lagos, Nixeria, a Galicia. O nome *Amina* permitiume facer unha chiscada a outra Amina nixeriana, Amina Lawal, a quen, como lembrarán, un tribunal islámico quería lapidar por adulterio. E o apelido *Nwapa* en honra a Flora Nwapa, a primeira muller africana que publicou un libro en inglés.

Nesta historia, as primeiras amigas que Amina fai no novo colexio son Ana, Rosario, Flor, Ío e Paz. Eses son os primeiros nomes que aprende cando aínda descoñece a nosa lingua. Amina, feliz, escíbelle unha carta ao seu curmán Edu (de “Education”) dicíndolle que un compañeiro lle regalou unha canción “preciosa” a ela e ás súas amigas, unha interpretación libre e amable dun escrito cruel que lle fixo Severo, quen tampouco non podía chamarse doutra maneira para que fose un nome acaído ao personaxe. Velaquí un anaco da devandita composición (2007, p. 72):

Viñeches da África negra
africana ana **ana**.
É moi feo o teu pelo de ovella,
o teu **rosario** de trenzas de vella.
Pernas de espagueti con tinta de lura,
nariz de coliflor flor **flor**,
de ti me río ío **ío**.
Volve á túa terra e déixanos en **paz**!
[...]

En *Cuca e o abrigo marrón* (2014), Cuca é unha cadela vagabunda que de cando en vez cadra cun “abrigo marrón” onda o contedor do lixo. Ese abrigo ten unha man quente que esvara vagariño polo seu lombo escuro mentres lle fala (2014, p. 14):

—Gggrrr! —protesta desconfiada—. Guau!
A man tamén se asusta e retírase axiña, aínda que a voz insiste.
—Non te enfades, cadelíña! Non che quero facer mal...
É o abrigo marrón, ou talvez o que vai dentro del, quen lle fala.

En fin, os nomes que nos poñen importan, mesmo aínda que haxa quen os ignore...

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Arciniegas, Triunfo (2012). Patricia Highsmith / La novelista. *Secretos by Triunfo Arciniegas*. 10/X/2012. Disponible en <https://trunfoarciniegas.wordpress.com/2012/10/10/548/>
- Casaderrey, Fina (1996). *O estanque dos parrulos pobres*. Barcelona: Edebé.
- Casaderrey, Fina (2006). *Un día de caca e vaca*. A Coruña: Baía Edicións.
- Casaderrey, Fina (2012). *Dúas letras*. Vigo: Galaxia.
- Casaderrey, Fina (2014). *Historia da bicicleta dun home lagarto*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Castelao (1929). Segundo libro de *cousas*. A Cruña: Nós.